
ประโยชน์ของรหัสไปรษณีย์
มีมากกว่าการส่งจดหมาย¹

Uses of Postcode: More than Delivering Letter

จรัสดาว คงเมือง
Charatdao Kongmuang

---

*อาจารย์ประจำภาควิชาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
คณะเกษตรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร

Kongmuang, C. (2017). 13 (1): 95-112

DOI:10.14456/jssnu.2017.6

Copyright © 2017 by Journal of Social Sciences, Naresuan University: JSSNU

All rights reserved

บทคัดย่อ

รหัสไปรษณีย์ เป็นรหัสที่ใช้ในการคัดแยก จัดหมายเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการจัดส่งไปยังจุดหมายปลายทาง การเรียกขานและระบบการกำหนดรหัสไปรษณีย์ของแต่ละประเทศนั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป อาจเป็นระบบตัวเลข (Numeric Postal Codes) หรือใช้ตัวอักษรและตัวเลขผสมกัน (Alphanumeric Postal Codes) ปัจจุบันรหัสไปรษณีย์นอกจากจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งไปรษณีย์ให้รวดเร็วขึ้นแล้ว ในหลายๆประเทศยังใช้ประโยชน์ในการอธิบายตำแหน่งและทำเลที่ตั้งของสถานที่ ตลอดจนนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในหลายๆด้าน บทความนี้นำเสนอความเป็นมาของการใช้รหัสไปรษณีย์ รูปแบบและโครงสร้าง ตลอดจนการประยุกต์ใช้งานในด้านต่างๆ ของแต่ละประเทศ รวมทั้งระบบรหัสไปรษณีย์ที่ใช้ในประเทศไทย

คำสำคัญ: รหัสไปรษณีย์ ไปรษณีย์ไทย

Abstract

Postcode is a series of letters and/or digits appended to a postal address. It is fundamentally a tool of postal service and was developed for purposes of facilitating the delivery of mail. They are called different things in different countries and vary somewhat in detail form. Most countries now use them not only to speed the delivery of mail but also to describe the position or location of places and areas. Postcodes have been adopted for a wide range of purposes. This paper presents history of postcode, structure, its applications and postcode system in different countries including Thailand.

Keywords: Postcode, Postal Code, Zip Code, Thailand Post

บทนำ

รหัสไปรษณีย์ เป็นรหัสที่ใช้ในการคัดแยกจดหมายเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการจัดส่งไปยังจุดหมายปลายทาง ซึ่งปลายทางแต่ละพื้นที่นั้นจะมีการกำหนดรหัสที่แตกต่างกันออกไป แต่ละประเทศมีการเรียกขานที่แตกต่างกันออกไปด้วย เช่น ในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษส่วนใหญ่รวมทั้งประเทศเนเธอร์แลนด์ เรียกว่า “Postcode” ในแคนาดาจะเรียกว่า “Postal Code” ประเทศไอร์แลนด์เรียกว่า “Eircode” อิตาลีเรียกว่า “CAP” ซึ่งย่อมาจาก Codice di Avviamento Postale (Postal Expedition Code) ประเทศบราซิลเรียกว่า “CEP” ย่อมาจาก Código de Endereçamento Postal (Postal Addressing Code) ประเทศอินเดียเรียกว่า “PIN (Postal Index Number) Code” ในเยอรมนี ออสเตรีย และสวิตเซอร์แลนด์นั้นเรียกว่า “PLZ” ซึ่งเป็นตัวย่อของ “Postleitzahl” (Postal Code) ส่วนคำว่า “ZIP (Zone Improvement Plan) Code” นั้นใช้ในสหรัฐอเมริกาและฟิลิปปินส์ เป็นต้น สำหรับไปรษณีย์ระหว่างประเทศนั้น มีสหภาพไปรษณีย์สากล (Universal Postal Union) ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศ ทำหน้าที่ประสานงานนโยบายการไปรษณีย์ระหว่างประเทศสมาชิก โดยแต่ละประเทศสมาชิกตกลงในนโยบายจัดการไปรษณีย์กันระหว่างประเทศก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1874 มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเบิร์นประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ปัจจุบันมีประเทศสมาชิกรวมทั้งสิ้น 192 ประเทศ และมี 184 ประเทศที่มีรหัสไปรษณีย์ใช้

ประวัติความเป็นมา

พัฒนาการของรหัสไปรษณีย์นั้นสะท้อนให้เห็นถึงปริมาณและความซับซ้อนของระบบการส่งไปรษณีย์ที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลไปยังสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของที่อยู่อาศัยและสถานที่ต่างๆ จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการพัฒนาระบบรหัสไปรษณีย์ในประเทศต่างๆนั้นมักจะถูกนำไปใช้ในเมืองใหญ่ก่อน สหราชอาณาจักรนับเป็นประเทศแรกที่เริ่มแนวคิดในการใช้รหัสไปรษณีย์ ในปี ค.ศ.1838 โดย Sir Rowland Hill ที่เสนอให้แบ่งพื้นที่ในลอนดอนออกเป็น 10 เขตเพื่อช่วยให้การส่งไปรษณีย์เป็นไปได้อย่างรวดเร็วขึ้นซึ่งเป็นการแบ่งเขตตามทิศ ได้แก่ เหนือ (N) ใต้ (S) ตะวันออก (E) ตะวันตก (W) ตะวันออกเฉียงเหนือ (NE) ตะวันออกกลาง

(EC) ตะวันออกเฉียงใต้ (SE) ตะวันตกเฉียงเหนือ (NW) ตะวันตกกลาง (WC) และ ตะวันตกเฉียงใต้ (SW) ได้เริ่มใช้ในลอนดอนเมื่อปี ค.ศ.1857 หลังจากนั้นในช่วงปี ค.ศ.1864-1912 เมืองใหญ่ๆเช่น ลิวอร์พูล แมนเชสเตอร์ ดับลิน และเซฟฟิลด์ ก็นำเอาระบบนี้ไปใช้ ซึ่งในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้นการแบ่งเขตย่อยเพื่อการนำจ่ายไปรษณีย์แบบนี้มักพบในเมืองใหญ่ๆในทวีปยุโรป หลังจากนั้นในปี ค.ศ.1916 มีการเพิ่มตัวเลขเข้าไปเพื่อช่วยในการแบ่งเขตย่อยลงไปอีกในกรุงลอนดอน เช่น NW1 หรือ SW2 เป็นต้น สำหรับระบบรหัสไปรษณีย์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันของสหราชอาณาจักรที่เป็นแบบตัวอักษรผสมตัวเลขนั้น ถูกใช้เป็นการครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1959 ที่เมือง Norwich ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอังกฤษก่อน และได้ใช้ครอบคลุมทั่วทั้งประเทศเมื่อปี ค.ศ.1974 อย่างไรก็ตาม Kuzych (2002) อ้างว่า

ระบบรหัสไปรษณีย์แบบที่ใช้กันในปัจจุบันนั้นเกิดขึ้นในประเทศยูเครนเป็นประเทศแรกในเดือนธันวาคม ปี ค.ศ.1932 ซึ่งเป็นการใช้ตัวเลขผสมตัวอักษร แต่ได้ยุติการใช้ลงในปี 1939 ด้วยเหตุผลอันเนื่องมาจากสงครามและการเมืองในขณะนั้น ถัดมาคือประเทศเยอรมนีในปี ค.ศ. 1941 ตามด้วยอาร์เจนตินาในปี ค.ศ. 1958 และสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ.1963 และสวีเดนและแลนด์ในปี ค.ศ.1964 ตามลำดับ ในปัจจุบันจุดหมายที่มีรหัสไปรษณีย์สามารถใช้เครื่องอ่านและคัดแยกได้เร็วกว่าการคัดแยกด้วยมือถึง 20 เท่า และสามารถทำงานได้มากถึง 30,000 ชิ้นต่อชั่วโมง (Withnall, 2014) ยิ่งในประเทศที่รหัสไปรษณีย์มีหน่วยขนาดเล็กมากเท่าใด ละเอียดมากเท่าใด ก็ทำให้ทำงานได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ในปัจจุบันประเทศที่พัฒนาแล้วใช้เทคโนโลยีเครื่องสแกนภาพในการอ่านรหัสไปรษณีย์แล้วแปลงเป็นบาร์โค้ดและพิมพ์ที่ของจุดหมาย เมื่อทำการพิมพ์บาร์โค้ดแล้วจุดหมายจะถูกคัดแยกโดยอัตโนมัติ ซึ่งใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส แคนาดา และออสเตรเลีย เป็นต้น (Velu and Vivekanandan, 2010)

รูปแบบและโครงสร้างของรหัสไปรษณีย์

ระบบการกำหนดรหัสไปรษณีย์ของแต่ละประเทศนั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป สามารถแยกออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

- 1). ระบบตัวเลข (Numeric) เช่น ประเทศไทย สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ออสเตรีย เยอรมนี อิตาลี ฝรั่งเศส เบลเยียม
- 2). ระบบตัวอักษรผสมตัวเลข (Alphanumeric) เช่น อาร์เจนตินา บรูไน แคนาดา จาไมกา คาซัคสถาน มอลต้า มอลโดวา เนเธอร์แลนด์ เปรู เวเนซุเอลา ไอร์แลนด์ และ สหราชอาณาจักร

ประเทศส่วนใหญ่จะใช้รหัสไปรษณีย์ที่เป็นระบบตัวเลข เพราะการใช้รหัสตัวเลขนั้นมีข้อดีคือผู้ใช้สามารถจดจำได้ง่าย แต่ข้อเสียก็คือมีจำนวนรหัสที่จำกัด สำหรับการใส่ตัวเลขผสมกับตัวอักษรนั้น ถึงแม้มีความซับซ้อนมากกว่า แต่ก็สามารถกำหนดรหัสได้มากกว่า นอกจากนั้นยังช่วยเรื่องการบ่งบอกสถานที่โดยใช้ตัวอักษรที่สื่อถึงชื่อเมืองซึ่งจะช่วยในเรื่องของความจำของผู้ใช้งานได้ Prof. Alan David Baddeley นักจิตวิทยาชาวอังกฤษ ผู้ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาระบบรหัสไปรษณีย์ของประเทศอังกฤษในช่วงทศวรรษที่ 1950 แสดงให้เห็นถึงการออกแบบระบบที่ช่วยในเรื่องความจำ กล่าวคือความสามารถในการจำของมนุษย์เราต่อตัวอักษรหรือตัวเลข จะอยู่ในช่วงประมาณ 6-7 ตัว การใช้ตัวอักษรผสมตัวเลขจะช่วยให้ง่ายในการจดจำ ทั้งนี้ส่วนสำคัญของรหัสอยู่ที่อักษรตัวแรกของเมือง ซึ่งต้องอยู่ตำแหน่งหน้าสุด (Raper et. al., 1992)

ในเรื่องรูปแบบของรหัสไปรษณีย์นั้นจะพบว่าอาจประกอบไปด้วย

- ตัวเลข (number) อารบิก “0”-“9”
- ตัวอักษร (alphabet) ภาษาอังกฤษ ซึ่งถือว่าเป็น ISO basic Latin alphabet อันประกอบไปด้วยตัวอักษร 26 ตัว
- ช่องว่าง (space) และ ยัติภังค์ (hyphen) ที่เป็นเครื่องหมายขีดสั้นๆ (-)

ทั้งนี้แต่ละประเทศจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป (ตารางที่ 1)

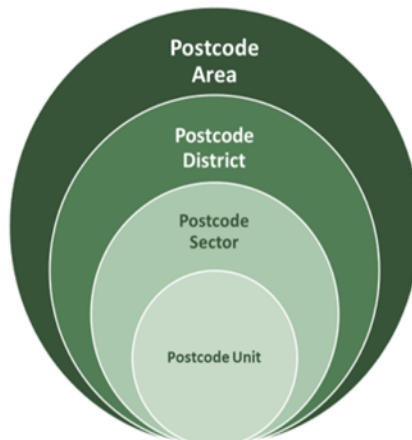
ตาราง 1: รูปแบบและโครงสร้างรหัสไปรษณีย์ในประเทศต่างๆ
ที่มา: โดยผู้เขียน, 2560

ประเทศ	รูปแบบ	โครงสร้างที่ใช้ในปัจจุบัน	ปีที่เริ่มใช้ ค.ศ.	หมายเหตุ
สหราชอาณาจักร	ตัวอักษร ผสม ตัวเลข	AANA NAA ANA NAA AN NAA ANN NAA AAN NAA AANN NAA	1959	1.8 ล้านรหัส ครอบคลุมทั้ง ประเทศ
แคนาดา	ตัวอักษร ผสม ตัวเลข	ANA NAN	1971	
เนเธอร์แลนด์	ตัวอักษร ผสม ตัวเลข	NNNN AA	1977	
ไอร์แลนด์	ตัวอักษร ผสม ตัวเลข	ANN ANAN ANN AANN ANN ANAA ANW ANAN ANW AANN ANW ANAA	2015	เรียกว่า Eircode
เยอรมนี	ตัวเลข	NN	1941	
		NNNN	1962	เยอรมนี ตะวันตก
		NNNN	1965	เยอรมนี ตะวันออก
		NNNNN	1993	
สิงคโปร์	ตัวเลข	NN	1950	
		NNNN	1976	
		NNNNNN	1995	
สหรัฐอเมริกา	ตัวเลข	NNNNN	1963	ZIP Code
		NNNNN-NNNN	1983	ZIP+4 Code
ออสเตรเลีย	ตัวเลข	NNNN	1966	
อิตาลี	ตัวเลข	NNNNN	1967	
ญี่ปุ่น	ตัวเลข	NNN-NNNN	1968	
ไทย	ตัวเลข	NNNNN	1982	
มาเลเซีย	ตัวเลข	NNNNN	1976	
พม่า	ตัวเลข	NNNNN	N/A	
ลาว	ตัวเลข	NNNNN	N/A	
เวียดนาม	ตัวเลข	NNNNNN	N/A	
อินโดนีเซีย	ตัวเลข	NNNNN	N/A	

*หมายเหตุ: N หมายถึง Number หรือตัวเลข A หมายถึง Alphabet หรือตัวอักษร

สหราชอาณาจักรนับเป็นประเทศที่มีระบบรหัสไปรษณีย์ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดประเทศหนึ่ง ซึ่งรหัสไปรษณีย์ที่จะเป็นระบบที่ใช้ตัวอักษรผสมกับตัวเลข ด้วยเหตุผลดังนี้คือ

- การใช้ตัวเลขผสมกับตัวอักษรง่ายในการจดจำมากกว่าใช้ระบบตัวเลขทั้งหมด
- การใช้ตัวอักษรร่วมกับตัวเลขช่วยลดความผิดพลาดเนื่องจากตัวอักษรสามารถสื่อให้เห็นถึงชื่อเมือง ได้ เช่น OX ใช้แทน Oxford; AB ใช้แทน Aberdeen; LS ใช้แทน Leeds เป็นต้น ซึ่งการที่ใช้ตัวอักษรที่แสดงถึงชื่อเมืองขึ้นต้นนั้นมีข้อดีคือถึงแม้จะมีความผิดพลาดของรหัสที่เหลือ อย่างน้อยก็ยังสามารถส่งจดหมายหรือสิ่งของไปถึงเมืองนั้นได้
- การใช้ตัวอักษรร่วมกับตัวเลขทำให้สามารถกำหนดรหัสได้เป็นจำนวนมาก ด้วยระบบที่ใช้ในปัจจุบันของสหราชอาณาจักร สามารถกำหนดรหัสได้มากถึง 48 ล้านรหัส ซึ่งในปัจจุบันนี้สหราชอาณาจักรมีรหัสไปรษณีย์มากถึง 1.8 ล้านรหัส ครอบคลุมที่อยู่มากกว่า 29 ล้านแห่งทั่วประเทศ รวมทั้งที่อยู่เฉพาะที่เป็นสถานที่สำคัญ อาทิ SW1A 1AA ใช้สำหรับพระราชวังบักกิงแฮม

ภาพที่ 1: โครงสร้างของรหัสไปรษณีย์ในประเทศอังกฤษ แบ่งตามลำดับศักดิ์
ที่มา: โดยผู้เขียน, 2560

รหัสไปรษณีย์ของสหราชอาณาจักรมีโครงสร้าง 4 ระดับตามลำดับศักดิ์ของพื้นที่ คือ Postcode Area ซึ่งมีขนาดพื้นที่ใหญ่สุด รองลงไปได้แก่ Postcode District และ Postcode Sector โดยมี Postcode Unit เป็นหน่วยที่เล็กที่สุด (ภาพที่ 1) ทั้งนี้ โครงสร้างจะประกอบไปด้วย ตัวอักษร ตัวเลข และช่องว่าง (ตารางที่ 1) จะเห็นได้ว่า รหัสไปรษณีย์ของสหราชอาณาจักรแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยมีเว้นวรรคคั่นกลาง ส่วนแรกของรหัสจะเป็นรหัสภายนอก เพื่อที่จะระบุเส้นทางที่ไปรษณีย์จะส่งไปยังเมืองใด ที่เป็นจุดหมายปลายทาง โดยจะระบุ Postcode Area และ Postcode District สำหรับรหัสส่วนหลังคือรหัสในพื้นที่หรือเมืองนั้นๆ สำหรับใช้ในการคัดแยกยังไปรษณีย์ปลายทางว่าไปรษณีย์ภัณฑ์ดังกล่าวจะถูกส่งไปที่ใด โดยจะระบุ Postcode Sector และ Post-

code Unit ทั้งนี้รหัสไปรษณีย์ของสหราชอาณาจักรสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท จำแนกตามปริมาณของไปรษณีย์ที่รับ (Raper et al., 1992)

- 1) Large User Postcodes: ซึ่งได้แก่รหัสไปรษณีย์หนึ่งๆที่ได้รับไปรษณีย์ภัณฑ์อย่างน้อย 1,000 ชิ้นต่อวัน ส่วนใหญ่ได้แก่สถานธุรกิจ หรือสถาบันการศึกษาต่างๆ
- 2) Small User Postcodes ซึ่งได้แก่สถานที่ต่างๆที่เป็นบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ปกติแล้วหนึ่งรหัสมักจะประกอบไปด้วยบ้านเรือนประมาณ 15 เลขที่อยู่ หรือมากที่สุดไม่เกิน 100 เลขที่อยู่ ซึ่งภายในอาคารสูงๆอาจมีรหัสไปรษณีย์มากกว่า 1 รหัสได้ ปัจจุบันรหัสไปรษณีย์ของสหราชอาณาจักรจำนวน 1.8 ล้านรหัสที่ยังใช้งานอยู่นั้น มีจำนวน 1.6 ล้านรหัสที่เป็นผู้ใช้ทั่วไปที่มีปริมาณรับไปรษณีย์จำนวนน้อย (Small User)

ในประเทศแคนาดาใช้ตัวอักษรผสมกับตัวเลข ทั้งหมดหกหลัก ในรูปแบบ ANA NAN และจะไม่นำเอาตัวอักษร D, F, I, O, Q, U, มาใช้ เนื่องจากอาจเกิดความสับสนกับเครื่องอ่าน (Optical Character Recognition: OCR) เพราะคล้ายตัวเลขและตัวอักษรอื่น สำหรับตัวอักษร W และ Z นั้นจะไม่ใช้เป็นตัวอักษรตัวแรก ปัจจุบันประเทศแคนาดา มีรหัสไปรษณีย์ทั้งสิ้นมากกว่า 855,000 รหัส

ในประเทศเนเธอร์แลนด์ใช้ระบบตัวอักษรผสมตัวเลข ประกอบไปด้วยตัวเลข 4 หลัก เว้นวรรคแล้วตามด้วยตัวอักษรซึ่งเป็นตัวพิมพ์ใหญ่อีก 2 ตำแหน่ง เริ่มใช้ตั้งแต่ปี 1977 ซึ่งแรกเริ่มเดิมทีจะไม่มีการใช้ตัวอักษร F, I, O, Q, U และ Y ด้วยเหตุผลทางเทคนิค แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไป และมีการเพิ่มรหัสขึ้นเรื่อยๆ ทำให้การผสมอักษรที่ใช้อยู่นั้นจนหมด ดังนั้นตั้งแต่ปี ค.ศ.2005 เป็นต้นมาจึงมีการนำเอาตัวอักษรดังกล่าวมาใช้ด้วย อย่างไรก็ตามการผสมอักษร SS, SD และ SA จะไม่ถูกนำมาใช้อันเนื่องมาจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพวกนาซี โดยเฉลี่ยแล้วหนึ่งรหัสไปรษณีย์ของประเทศเนเธอร์แลนด์จะประกอบไปด้วยที่อยู่ประมาณ 8 เลขที่อยู่

ประเทศไอร์แลนด์นับเป็นประเทศน้องใหม่ที่มีรหัสไปรษณีย์ใช้อย่างเป็นทางการเมื่อเดือนกรกฎาคมปี ค.ศ.2015 เรียกว่า “Eircode” ซึ่งจะมีความแตกต่างจากประเทศอื่นๆ กล่าวคือรหัสไปรษณีย์ของประเทศอื่นนั้นจะกำหนดสำหรับกลุ่มของที่อยู่ในพื้นที่หนึ่งๆ แต่ Eircode จะมีความเฉพาะเจาะจงเพราะกำหนดให้ที่อยู่แต่ละแห่งมีรหัสเฉพาะของตนเองไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัยหรือร้านค้า ตลอดจนธุรกิจอื่นๆ ทั้งนี้รหัสไปรษณีย์ของประเทศไอร์แลนด์นี้จะเป็นระบบตัวอักษรผสมตัวเลข มีทั้งหมด 7 หลัก ซึ่งจะมีส่วนสำคัญ 2 ส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรกจะเป็นรหัสเส้นทาง (Routing Key) ประกอบไปด้วย 3 หลัก เว้นวรรค และอีกส่วนหนึ่งจะเป็นตัวที่กำหนดเฉพาะเจาะจงลงไปของที่อยู่อื่นๆ อีก 4 หลัก เช่น A65 F4E2 เป็นต้น อย่างไรก็ตาม Eircode จะใช้เฉพาะตัวอักษร A, C, D, E, F, H, K, N, P, R, T, V, W, X, Y สำหรับตัวอักษร B, I, J, L, M, O, Q, S, U, Z จะไม่ถูกนำมาใช้ เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดความสับสนสำหรับเครื่องอ่าน

ประเทศเยอรมนีได้นำเอารหัสไปรษณีย์มาใช้เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม ค.ศ.1941 ในระบบตัวเลข 2 หลัก และในปี ค.ศ.1962 ในเยอรมนีตะวันตกได้เปลี่ยนมาใช้ระบบตัวเลข 4 หลัก หลังจากนั้นอีก 3 ปี เยอรมนีตะวันออกก็ได้นำเอาระบบตัวเลข 4 หลัก

มาใช้เช่นกัน และนับตั้งแต่ปี ค.ศ.1993 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเยอรมนีใช้ระบบตัวเลข 5 หลัก

สิงคโปร์นับเป็นประเทศหนึ่งที่มีพัฒนาการระบบรหัสไปรษณีย์อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เริ่มแรกในปี ค.ศ.1950 ใช้ระบบตัวเลข 2 หลัก เปลี่ยนมาเป็นตัวเลข 4 หลักในปี ค.ศ.1976 และท้ายสุดตั้งแต่เดือนกันยายน ปี ค.ศ. 1995 ได้เปลี่ยนเป็นตัวเลข 6 หลัก เพื่อให้มีความละเอียดสูงยิ่งขึ้นถึงระดับอาคารและบ้านเรือน

ในประเทศสหรัฐอเมริกาเรียกรหัสไปรษณีย์ว่า “ZIP Code” ซึ่งคำว่า “ZIP” นั้นมาจาก Zone Improvement Plan ซึ่งทำให้ไปรษณีย์ภัณฑ์ต่างๆเดินทางอย่างมีประสิทธิภาพและถึงจุดหมายปลายทางอย่างรวดเร็วขึ้น เริ่มใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ.1963 โดยใช้ตัวเลข 5 หลักในรูปแบบ NNNNN จากนั้นอีก 20 ปีต่อมา ในปี ค.ศ.1983 มีการเพิ่มรหัสตัวเลขอีก 4 หลักต่อในตอนท้าย เพื่อเป็นการระบุพื้นที่ย่อยลงไปอีกในรหัสไปรษณีย์เดิม (NNNNN-NNNN) ในสหรัฐอเมริกา มีรหัสไปรษณีย์มากกว่า 42,000 รหัสครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ

ประเทศออสเตรเลียเริ่มใช้รหัสไปรษณีย์เมื่อปี ค.ศ.1966 ประกอบไปด้วยตัวเลข 4 หลัก โดยหลักแรกจะใช้แทนรัฐ หลักที่สองแสดงภูมิภาค หลักที่สามแสดงเส้นทาง หลักที่สี่แสดงถึงที่ทำการไปรษณีย์ในพื้นที่ที่เป็นจุดหมายปลายทาง

รหัสไปรษณีย์ของประเทศอิตาลีเรียกว่า CAP ซึ่งย่อมาจาก Codice di Avviamento Postale เริ่มใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ.1967 ในรูปแบบตัวเลข 5 หลัก โดยสองหลักแรกจะใช้แทนจังหวัด หลักที่สามนั้นหากเป็นเมืองหลักของจังหวัดนั้นๆจะใช้ตัวเลข 1 หรือ 9 หากไม่ใช่จะใช้ตัวเลข 0 หรือ 8 สำหรับสองหลักสุดท้ายจะระบุหน่วยย่อยอาจหมายถึงหมู่บ้านหรือที่ทำการไปรษณีย์นำจ่ายในพื้นที่

สำหรับประเทศเพื่อนบ้านของเรา เช่น มาเลเซีย พม่า ลาว และอินโดนีเซียนั้นใช้ระบบตัวเลข 5 หลักเช่นเดียวกับประเทศไทย ส่วนเวียดนามใช้ระบบตัวเลข 6 หลัก

เป็นที่น่าสังเกตว่ามีรหัสไปรษณีย์บางประเภทที่ไม่ใช่รหัสเชิงภูมิศาสตร์ แต่เป็นการกำหนดรหัสเพื่อวัตถุประสงค์พิเศษ อาทิ ในประเทศฟินแลนด์ มีการกำหนดรหัส 99999 สำหรับ “Korvatunturi” ซึ่งเป็นสถานที่ที่เชื่อกันว่าซานตาคลอสอาศัยอยู่ หรือในกรีนแลนด์ก็มีการกำหนดรหัส 2412 สำหรับ “Julemanden” ซึ่งก็หมายถึงซานตาคลอสเช่นกัน ในประเทศแคนาดาจะมีปริมาณจุดหมายที่ส่งถึงซานตาคลอสในช่วงคริสต์มาสเพิ่มมากขึ้นทุกปี จนในปี ค.ศ.1983 ไปรษณีย์แคนาดาจึงได้กำหนดที่อยู่และรหัสไปรษณีย์ที่เป็นรหัสเฉพาะให้ คือ

SANTA CLAUS

NORTH POLE

HOH OHO

CANADA

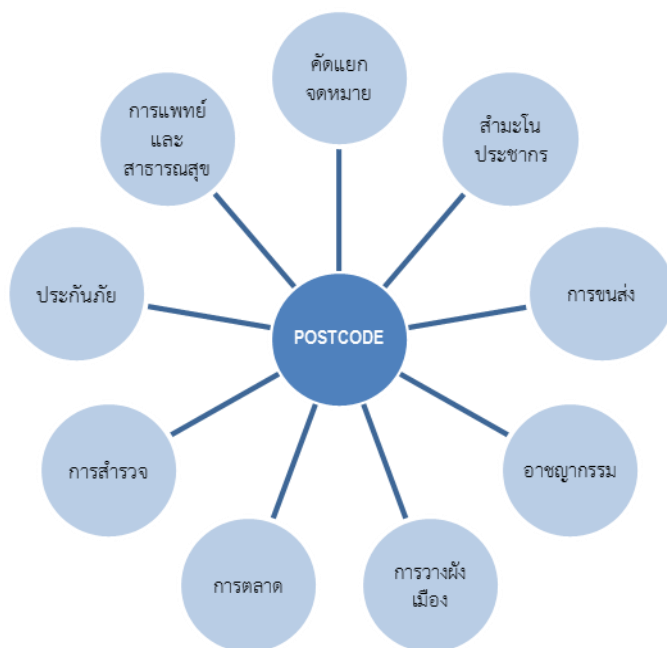
หากพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่ารหัสไปรษณีย์ HOH OHO ที่ใช้นั้น เมื่อมองให้เลขศูนย์ (0) ที่ใช้กลายเป็นตัวโอ (O) จะออกเสียงได้เป็น HO HO HO เช่นเดียวกันกับเสียงหัวเราะของซานตาคลอสนั่นเอง ซึ่งเป็นเหตุผลของการใช้รหัสดังกล่าว

ถึงแม้ว่ารหัสไปรษณีย์ของแต่ละประเทศจะมีรายละเอียดในการกำหนดรหัสที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามพบว่าระบบไปรษณีย์ของทุกประเทศมีลักษณะร่วมอย่างหนึ่งคือ **มีความเป็นลำดับศักดิ์** กล่าวคือในเส้นทางจากจุดเริ่มต้นไปยังจุดหมายปลายทางนั้นจะเป็นไปในลักษณะเดียวกันคือ ถูกส่งไปยังศูนย์กลางหรือเมืองใหญ่ที่อยู่ใกล้ที่สุดก่อนแล้วถึงจะไปยังหน่วยที่เล็กลงจนถึงการนำส่งไปยังบ้านเรือนหรือจุดหมายปลายทาง นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าหลายๆประเทศมีพัฒนาการในเรื่องของรหัสไปรษณีย์มาเป็นลำดับ บางประเทศมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลายครั้งทั้งนี้เพื่อให้มีรายละเอียดของพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

ความสำคัญของรหัสไปรษณีย์และการประยุกต์ใช้งาน

ปัจจุบันรหัสไปรษณีย์นอกจากจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งไปรษณีย์ให้รวดเร็วขึ้นแล้ว ในหลายๆประเทศยังใช้ประโยชน์ในการอธิบายตำแหน่งและทำเลที่ตั้งของสถานที่ ตลอดจนนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในหลายๆด้าน เช่น การทำสำมะโนประชากร การสำรวจ การตลาด การธนาคารและประกันภัย (Hanewald and Sherris, 2013) ธุรกิจการค้า การบริการ การแพทย์และสาธารณสุข (Bow et. al., 2004; Payne and Maxwell, 2009; Cooper et. al., 2012; Gaskin et. al., 2012) การวางผังเมือง (Pfeffer et. al., 2012) หรือแม้กระทั่งใช้ในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ของอาชญากรรม (Kongmuang, 2006) (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2: การประยุกต์ใช้รหัสไปรษณีย์กับงานด้านอื่นๆ
ที่มา: โดยผู้เขียน, 2560.

รหัสไปรษณีย์มีความสำคัญในการบ่งบอกถึงพื้นที่ ดังที่ Melody Goodman ได้กล่าวไว้ว่า “รหัสไปรษณีย์สามารถบ่งบอกถึงสุขภาพของคนเราได้ดีกว่ารหัสทางพันธุกรรม” ในการบรรยายที่ Harvard School of Public Health ทั้งนี้เขาได้ยกตัวอย่างถึง ถนน Delmar ในเมืองเซนต์หลุยส์ มลรัฐมิสซูรี ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ถือได้ว่าเป็นเส้นแบ่งระหว่างความยากจนของพวกอัฟริกันอเมริกันที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของถนนเส้นนี้ ในขณะที่ทางตอนใต้เป็นที่อยู่อาศัยของพวกคนขาวที่มีฐานะดีกว่า ซึ่งคนที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือนั้นมีโอกาสน้อยมากที่จะสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญา นอกจากนั้นยังมีแนวโน้มที่จะเป็นโรคหัวใจและมะเร็งมากกว่าด้วย (Roeder, 2014) อายุขัยเฉลี่ยของคนอเมริกันมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสถานที่เกิด พวกที่มีแนวโน้มจะมีอายุยืนยาวคือคนที่อยู่แถบตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันตก ในขณะที่คนทางใต้มีแนวโน้มที่มีอายุขัยเฉลี่ยต่ำที่สุด ถึงแม้ว่าพันธุกรรมและระบบสุขภาพเป็นสิ่งที่สำคัญในการชี้วัดสุขภาพของคนในพื้นที่ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ารหัสไปรษณีย์ซึ่งเป็นตัวชี้ที่บ่งบอกถึงพื้นที่ที่อาศัยอยู่นั้นเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่จะบ่งบอกถึงสุขภาพของคนในพื้นที่ได้ ผู้อำนวยการสถาบันสุขภาพแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา Dr Francis Collins กล่าวว่า รหัสไปรษณีย์ของสถานที่เมื่อแรกเกิดของคนเราเปรียบเป็น ZNA ซึ่งนับว่าเป็นพิมพ์เขียวของคนเราที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและจิตสังคม ถือว่าเป็นปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสุขภาพที่สำคัญ ปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในทางการแพทย์เพิ่มมากขึ้น มีการใช้แผนที่ตลอดจนข้อมูลทางสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางสภาพแวดล้อมต่างๆ มาอธิบายถึงสภาพแวดล้อมและชุมชนที่คนหนึ่งๆ อาศัยอยู่ ซึ่งเราสามารถใช้อ้างอิงพื้นที่เหล่านี้ในการตรวจสอบความเป็นไปของคนเราตั้งแต่เกิดจนตายเช่นเดียวกันกับดีเอ็นเอ (DNA) ที่สามารถบ่งบอกข้อมูลทางพันธุกรรมจากรุ่นสู่รุ่น (Schwartz and Hirsch, 2015)

รหัสไปรษณีย์ในประเทศที่พัฒนาแล้วนอกจากจะมีหน่วยพื้นที่ที่มีขนาดเล็กแล้วยังมีพิภักกำกับ ซึ่งประโยชน์ของระบบพิภักัดนั้นทำให้สามารถระบุตำแหน่งที่แน่นอนบนพื้นโลกได้ และสามารถนำไปพลอตในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) ซึ่งระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่นั้นนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการศึกษาในเรื่องต่างๆ เนื่องจากสามารถแสดงข้อมูลในรูปแบบของแผนที่ ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลอื่นๆที่ไม่ใช่ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Aspatial Data) ได้ (Kongmuang, 2006) ปัจจุบันมีการนำเอาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้ในการจัดเก็บ การจัดการ และการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ที่มากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา ตลอดจนประเทศในยุโรป ทั้งนี้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์นั้นมีบทบาทหน้าที่สำคัญ 2 ประการ คือ

- 1) แสดงแผนที่หรือคุณลักษณะทางภูมิศาสตร์อื่นๆ เช่น ตำแหน่งในลักษณะที่เป็นจุด (Point) ข้อมูลเชิงเส้น (Line) หรือพื้นที่ (Polygon)
- 2) การเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่กับข้อมูลอื่นๆ ตลอดจนความสามารถในการเชื่อมโยงข้อมูลจากหลายๆแหล่ง นอกจากนั้นยังสามารถวิเคราะห์ได้ในพื้นที่หลายระดับ

ในปัจจุบันรหัสไปรษณีย์ได้รับการยอมรับว่าเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะเข้าใจถึงข้อมูลเชิงพื้นที่ ถึงแม้ว่าแรกเริ่มเดิมทีจะถูกพัฒนาขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์หลักใช้ในการไปรษณีย์ แต่ปัจจุบันมีการนำไปประยุกต์ใช้กับงานด้านอื่นๆอีกมากมาย ในสหรัฐอเมริกา

มีการใช้รหัสไปรษณีย์ในการตรวจเช็คความเป็นเจ้าของบัตรในการใช้บัตรเครดิตด้วย นอกจากนั้นยังมีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางในการกำหนดอัตราค่าทำประกันภัย ขึ้นอยู่กับความเสี่ยงของพื้นที่ ซึ่งในเรื่องนี้ก็ใช้มากในประเทศอังกฤษและประเทศอื่นๆในยุโรป

Pfeffer et. al. (2012) ได้ใช้รหัสไปรษณีย์ที่เป็นตัวเลขหลักของประเทศเนเธอร์แลนด์ในการวิเคราะห์และวางผังเมืองของกรุงอัมสเตอร์ดัม ซึ่งการใช้รหัสไปรษณีย์เป็นหน่วยพื้นที่ขนาดเล็กนี้สามารถให้รายละเอียดของพื้นที่มากกว่าหน่วยพื้นที่ที่เป็นขอบเขตการปกครองที่กว้างแ่่นและนักการเมืองคุ้นเคย

การศึกษาทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่ก็ใช้รหัสไปรษณีย์เป็นหน่วยพื้นที่ในการศึกษา Krieger et. al. (2002) กล่าวว่ามากกว่า 20% ของบทความในตีพิมพ์ในฐานข้อมูล National Library of Medicine (PubMed) ในช่วงปี 1989-2002 ต่างก็ใช้รหัสไปรษณีย์เป็นหน่วยพื้นที่ในการศึกษาวิเคราะห์ ในหลายๆประเทศได้ใช้รหัสไปรษณีย์ในการวิจัยทางการแพทย์ในการที่จะระบุตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของคนไข้ทั้งทางตรงและผ่านการเชื่อมโยงกับหน่วยพื้นที่ที่ทำการสำมะโนประชากร Bow et. al. (2004) ได้ใช้พิกัดของรหัสไปรษณีย์แทนตำแหน่งที่อยู่ของคนไข้ในรัฐอัลเบอร์ตา ประเทศแคนาดา และพบว่าตำแหน่งที่อ้างอิงจากพิกัดของรหัสไปรษณีย์นั้นมีความถูกต้องน่าเชื่อถือและสามารถใช้แทนที่อยู่ของคนไข้ได้มากกว่า 80% มีความถูกต้องในรัศมี 200 เมตร และ 95% มีความถูกต้องในรัศมี 500 เมตรของที่อยู่จริง Goltzman et. al. (2014) ได้ใช้รหัสไปรษณีย์ของรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลียเป็นหน่วยพื้นที่ในการวิเคราะห์การศึกษาทางการแพทย์ ซึ่งข้อมูลของผู้ป่วยในระดับรหัสไปรษณีย์นี้สามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลสำมะโนประชากรของออสเตรเลียด้วย นอกจากนั้นการใช้หน่วยวิเคราะห์ขนาดเล็กช่วยลดความผิดพลาดเชิงพื้นที่ที่อาจเกิดขึ้นได้ Raknes and Hunskaar (2014) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับระยะเวลาและเวลาที่ใช้ในการเดินทางมารับบริการทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับอุบัติเหตุ มีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งชยะของเสียอันตรายและการเป็นมะเร็งเต้านมในรัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา โดยใช้ข้อมูลในระดับรหัสไปรษณีย์ (Lu et. al., 2014)

Bondonio และ Greenbaum (2007) กล่าวว่ารหัสไปรษณีย์เป็นหน่วยพื้นที่ที่เล็กที่สุดที่จะสามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลเชิงธุรกิจได้ Hanewald and Sherris (2013) ได้ทำแบบจำลองราคาของอสังหาริมทรัพย์ประเภทบ้านหรือที่อยู่อาศัยที่ใช้สำหรับการธนาคารและการประกันภัยของเมืองซินีเย่ประเทศออสเตรเลีย โดยใช้รหัสไปรษณีย์เป็นหน่วยพื้นที่ในการวิเคราะห์ เนื่องจากราคาของที่อยู่อาศัยจะขึ้นอยู่กับคุณลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ

Misra et. al. (2014) ได้ศึกษาถึงการตั้งครรภ์ของหญิงวัยรุ่นที่ยังไม่พร้อมโดยใช้รหัสไปรษณีย์เป็นหน่วยวิเคราะห์ ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยพื้นที่ที่สามารถระบุถึงพื้นที่เปราะบางสำหรับเรื่องนี้ได้ดี การศึกษานี้ได้ให้ความสำคัญกับตัวแปรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ซึ่งเชื่อมโยงผ่านทางรหัสไปรษณีย์ของพื้นที่ศึกษา ระดับความยากจน อัตราการหย่าร้างหรือการแยกกันอยู่ การว่างงาน ซึ่งมีความสัมพันธ์กันกับอัตราการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร (การตั้งครรภ์ของเด็กวัยรุ่น) โดยเหตุผลที่ใช้หน่วยวิเคราะห์

เป็นรหัสไปรษณีย์แทนที่จะใช้หน่วยย่อยอื่นๆทางการปกครองนี้ก็เนื่องจากรหัสไปรษณีย์เป็นหน่วยที่เล็กและสามารถแยกความแตกต่างของพื้นที่ได้ดี นอกจากนั้นรหัสไปรษณีย์ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงข้อมูลระดับละแวกบ้านหรือชุมชนได้ว่าพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะอย่างไร

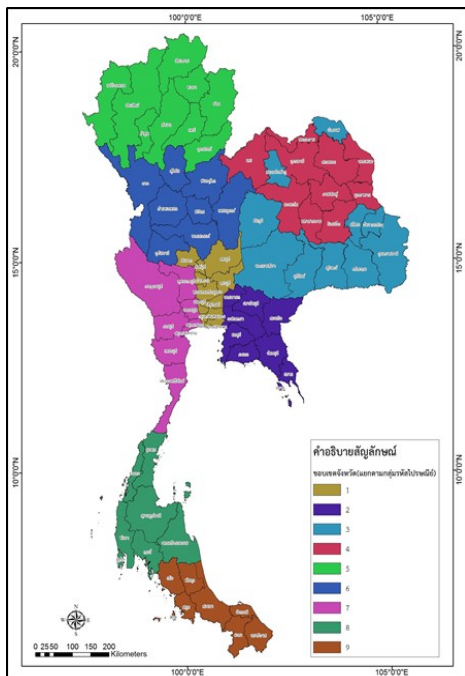
เป็นที่ทราบกันดีว่าข้อมูลรายละเอียดทางพื้นที่นั้นมีความสำคัญมากในการศึกษาอาชญากรรม เนื่องจากการเกิดขึ้นของอาชญากรรมนั้นไม่ได้กระจายตัวอย่างเท่าเทียมกันในแต่ละพื้นที่ แต่มักจะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม Kongmuang (2006) ใช้ข้อมูลระดับรหัสไปรษณีย์จากฐานข้อมูลของ West Yorkshire Police ในการวิเคราะห์อาชญากรรมและการเดินทางของอาชญากรในเมืองลีดส์ ประเทศอังกฤษ โดยใช้การอ้างอิงพิกัดของรหัสไปรษณีย์ของตำแหน่งที่เกิดอาชญากรรมเนื่องจากระบบรหัสไปรษณีย์ที่ใช้ในสหราชอาณาจักรนั้นมีพิกัดกริดกำกับ ในปัจจุบันฐานข้อมูลอาชญากรรมในประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่จะมีพิกัดของสถานที่เกิดเหตุกำกับอยู่ (Kongmuang, 2006) ซึ่งในประเทศอังกฤษนั้นความถูกต้องจะอยู่ที่ระดับ 100 เมตร (Read and Oldfield, 1995)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีการนำเอารหัสไปรษณีย์ไปประยุกต์ใช้งานในหลายๆด้านซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย ไม่ใช่แค่เพียงเพื่อการส่งไปรษณีย์ภัณฑ์ให้เร็วขึ้นเท่านั้น

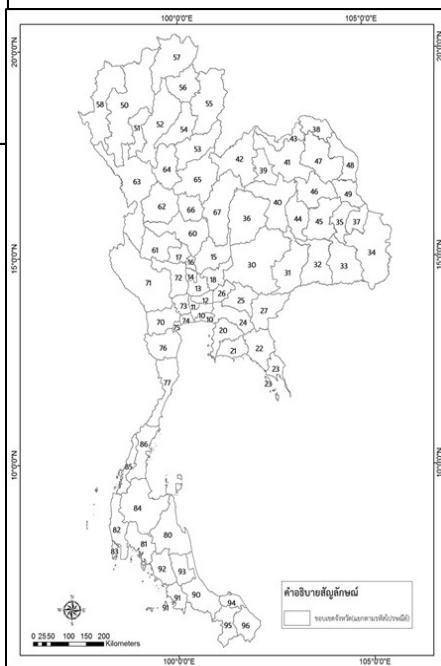
ระบบรหัสไปรษณีย์ในประเทศไทย

ถึงแม้การไปรษณีย์ไทยถือกำเนิดขึ้นนานมาแล้ว ตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการจัดตั้งกรมไปรษณีย์ในประเทศไทยและผลิต "แสตมป์ชุดโสฬส" ซึ่งเป็นแสตมป์ชุดแรกของประเทศ รวมไปถึงจัดพิมพ์ไปรษณีย์บัตรครั้งแรก มีการเปิดรับฝาก ส่งจดหมายหรือหนังสือเป็นการทดลองในเขตพระนครและธนบุรีขึ้นเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2426 แต่รหัสไปรษณีย์ของไทยนั้นเริ่มใช้เป็นครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525 เป็นระบบตัวเลขประกอบไปด้วยตัวเลขหลัก โดยหลักแรกนั้นแทนภูมิภาค ได้แก่ 1 แทนภาคกลาง; 2 แทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง; 3 แทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง; 4 แทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน; 5 แทนภาคเหนือตอนบน; 6 แทนภาคเหนือตอนล่าง; 7 แทนภาคตะวันตก; 8 แทนภาคใต้ตอนบน และ 9 แทนภาคใต้ตอนล่าง (ภาพที่ 3) สำหรับหลักที่สองนั้นแทนจังหวัดในภูมินาณั้นๆ สำหรับหลักที่สามและสี่เป็นเขต (อำเภอ) ที่มีไปรษณีย์รับผิดชอบในการนำจดหมายไปส่งยังจุดหมายปลายทาง และสำหรับหลักที่ห้านี้คือรหัสของที่ทำการไปรษณีย์ในท้องที่นั้นๆ (หากเป็นเลข 0 นั้นหมายถึงหมายถึงที่ทำการไปรษณีย์ซึ่งรับผิดชอบการนำจ่ายสิ่งของทางไปรษณีย์ในพื้นที่นั้นๆ หากไม่ใช่ 0 หมายถึงไปรษณีย์ย่อยที่เล็กลงไปทีเป็นผู้ใช้รับฝาก แต่ไม่ได้นำจ่าย) ทั้งนี้พื้นที่อำเภอเมืองจะมีตัวเลขสามหลักสุดท้ายเป็น xx000 เช่น อำเภอเมืองพิษณุโลกคือ 65000 อำเภอเมืองเชียงใหม่คือ 50000 เป็นต้น แต่เมื่อเวลาผ่านไปมีจังหวัดใหม่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเพิ่มขึ้นอีก 2 จังหวัดอันได้แก่ จังหวัดหนองบัวลำภู และบึงกาฬ ซึ่งในภูมินาณี้จะใช้

ตัวเลขหลักแรกคือ เลข 4 แต่เนื่องจากเลขจังหวัดในกลุ่มเดียวกันได้ถูกใช้ไปหมดแล้ว ตั้งแต่ 0-9 (40 ขอนแก่น; 41 อุดรธานี; 42 เลย; 43 หนองคาย; 44 มหาสารคาม; 45 ร้อยเอ็ด; 46 กาฬสินธุ์; 47 สกลนคร; 48 นครพนม; 49 มุกดาหาร) จึงต้องยืมรหัสหลักแรกคือเลข 3 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเพื่อมากำหนดรหัสไปรษณีย์ของจังหวัดบึงกาฬเป็น 38 และหนองบัวลำภูเป็น 39 ตามลำดับ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 3: รหัสไปรษณีย์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันแยกตามกลุ่มภูมิภาค (รหัสหลักแรก)
 ที่มา: โดยผู้เขียน, 2560.

ภาพที่ 4: รหัสไปรษณีย์แยกตามรายชื่อจังหวัด (รหัสสองหลักแรก)
 ที่มา: โดยผู้เขียน, 2560.

ปัจจุบันกิจการไปรษณีย์ไทยอยู่ในความรับผิดชอบของ “บริษัทไปรษณีย์ไทย จำกัด” เป็นองค์กรรัฐวิสาหกิจภายใต้กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จะเห็นได้ว่า รหัสไปรษณีย์ที่ใช้ในประเทศไทยนั้นเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์เดียวคือใช้เพื่อการคัดแยกจดหมายในการจัดส่งไปยังจุดหมายปลายทางเท่านั้น นอกจากนั้นรหัสไปรษณีย์หนึ่งรหัสของไทยเรานั้นครอบคลุมพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่มาก (ตารางที่ 3) เช่น อำเภอเมืองพิษณุโลก ใช้รหัส 65000 สำหรับทั้งอำเภอ กินพื้นที่ 716.22 ตารางกิโลเมตร (ยกเว้น ตำบลวัดพริก ตำบลวังน้ำคู้ และตำบลจ้วงาม ที่ใช้รหัสไปรษณีย์ 65230) และมีเพียง 14 รหัสไปรษณีย์ครอบคลุมทั้งจังหวัด (จากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2553 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จังหวัดพิษณุโลกมีจำนวน 308,720 ครัวเรือน) ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีรหัสไปรษณีย์รวมทั้งสิ้นประมาณ 960 รหัส ครอบคลุมพื้นที่ทั้งประเทศ โดยจำนวน 28 รหัสเป็นของกรุงเทพมหานคร (ประกอบไปด้วย 26 ปณ. และอีก 2 พื้นที่เฉพาะคือ รหัส 10501 สำหรับไปรษณีย์กลาง และ 10303 สำหรับพระราชวังดุสิต) จะเห็นได้ว่าระบบรหัสไปรษณีย์ของประเทศไทยนั้นมีความละเอียดน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว นอกจากนั้นยังไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นได้มากนัก

อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	รหัสไปรษณีย์	หมายเหตุ
เมืองพิษณุโลก	716.22	65000	(ไปรษณีย์พิษณุโลก) ยกเว้น ตำบลวัดพริก ตำบลวังน้ำคู้ และตำบลจ้วงาม ใช้รหัส 65230 (ไปรษณีย์วัดพริก)
นครไทย	2,361.97	65120	
ชาติตระการ	1,652.69	65170	
เนินมะปราง	1,109.99	65190	
บางกระทุ่ม	353.77	65110	ยกเว้น ตำบลเนินกุ่มและตำบลวัดตายม ใช้รหัส 65210 (ไปรษณีย์เนินกุ่ม)
บางระกำ	969.11	65140	ยกเว้น ตำบลคุดม่างและตำบลชุมแสงสงคราม ใช้รหัส 65240 (ไปรษณีย์ชุมแสงสงคราม)
พรหมพิราม	831.56	65150	ยกเว้น ตำบลตลุกเทียม ตำบลมะตอง ตำบลศรีภิรมย์ ตำบลวงษ์ขี้ และตำบลคงประคำ ใช้รหัส 65180 (ไปรษณีย์หนองตม)
วังทอง	1,714.37	65130	ยกเว้น ตำบลแก่งโสกาและตำบลบ้านกลาง ใช้รหัส 65220 (ไปรษณีย์แก่งโสกา)
วัดโบสถ์	886.92	65160	

ตาราง 2: รหัสไปรษณีย์ของจังหวัดพิษณุโลก
ที่มา: บริษัทไปรษณีย์ไทย จำกัด

ยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ทำให้วิถีชีวิตของเราเปลี่ยนไปด้วย กอรกับกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารต่างๆ ทำให้คนเราเขียนจดหมายถึงกันน้อยลง จากสภาพการณ์ปัจจุบันพบว่าผู้ส่งไปรษณีย์ส่วนใหญ่ในประเทศไทยนั้นเป็นภาคธุรกิจ คิดเป็นสัดส่วนมากกว่า 80% ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพวกจดหมายประเภทใบแจ้งหนี้ อาทิ จดหมายแจ้งยอดบัตรเครดิตจากธนาคาร ค่าโทรศัพท์ ค่าสาธารณูปโภค ฯลฯ ส่วนพวกพัสดุก็มักจะเป็นการสั่งสินค้าออนไลน์ที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ประโยชน์ของรหัสไปรษณีย์ไทยที่มีอยู่ในปัจจุบัน ช่วยในเรื่องของการคัดแยกเพื่อการนำส่งไปยังที่ทำการในพื้นที่ที่เป็นจุดหมายปลายทาง กล่าวคือจากรหัสไปรษณีย์ 5 หลักไปรษณีย์ภัณฑ์ต่างๆจะถูกส่งไปที่ทำการไปรษณีย์ หลังจากนั้นพนักงานนำจ่าย หรือบุรุษไปรษณีย์ต้องใช้เวลาค่อนข้างมากในแต่ละวันทำการคัดแยกด้วยมือตามพื้นที่ด้านจ่าย ซึ่งหมายถึงพื้นที่รับผิดชอบของบุรุษไปรษณีย์แต่ละนาย แต่ละที่ทำการไปรษณีย์จะมีจำนวนด้านจ่ายไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับปริมาณงานและพื้นที่ที่รับผิดชอบ ทั้งนี้ทั่วประเทศมีด้านจ่ายประมาณ 15,000 ด้าน แบ่งเป็นไปรษณีย์ทั่วไปประมาณ 12,000 ด้านจ่าย และ ด้านจ่ายของไปรษณีย์ด่วนพิเศษ (Express Mail Service: EMS) อีกประมาณ 3,000 ด้านจ่าย สำหรับพื้นที่ของ EMS นั้นก็จะครอบคลุมซ้อนทับกับพื้นที่ด้านจ่ายทั่วไป แต่กินพื้นที่กว้างกว่าในแต่ละหน่วย หลังจากการคัดแยกตามพื้นที่ด้านจ่ายแล้วพนักงานนำจ่ายจึงจัดเรียงตามเส้นทางการนำจ่าย ซึ่งในกระบวนการทำงานพนักงานนำจ่ายจะต้องคัดแยกโดยดูบ้านเลขที่ ซึ่งบ่อยครั้งพบว่าบ้านเลขที่ไม่ได้เรียงลำดับอย่างเป็นระบบ แต่เป็นไปตามบ้านใดสร้างก่อนหลัง ต้องดูถนน และรายละเอียดอื่นๆประกอบ ซึ่งในการปฏิบัติการดังกล่าวนี้ต้องใช้เวลามาก และต้องอาศัยความชำนาญในพื้นที่ของพนักงาน หากมีการเกษียณอายุราชการหรือลาออกของพนักงานนำจ่ายจะส่งผลกระทบต่ออย่างมากกับการทำงาน เพราะความความแม่นยำในพื้นที่อยู่ที่ตัวบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่นำจ่าย EMS ต้องเป็นคนที่มีความชำนาญเส้นทาง เพื่อความรวดเร็วในการนำจ่าย อย่างไรก็ตามพื้นที่ด้านจ่ายอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับจำนวนบ้านเรือนที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้การกำหนดด้านจ่ายต้องได้รับการเห็นชอบจากบริษัทไปรษณีย์ไทยส่วนกลางเนื่องจากเกี่ยวข้องกับกำลังพล ในปัจจุบันแต่ละด้านจ่ายครอบคลุมพื้นที่ประมาณไม่เกิน 1,000 หลังคาเรือน ในระยะทางวิ่งของรถรวมแล้วประมาณ 60-100 กิโลเมตร ทั้งนี้ในแต่ละวันจะมีการนำจ่ายประมาณ 60-70% ของหลังคาเรือนทั้งหมดในพื้นที่ แต่ละด้านจ่ายสามารถแบ่งพื้นที่ย่อยลงไปเป็น “ระวาง” แต่ละระวางจะมีพื้นที่ประมาณ 5 ตารางกิโลเมตร เช่น ด้านจ่ายหนึ่งมี 1,000 หลังคาเรือน มี 5 ระวาง ระวางละ 200 หลังคาเรือน เป็นต้น ซึ่งจะกำหนดไปตามเส้นทางถนนซึ่งเป็นเส้นทางในการนำจ่าย

ระบบระบุตำแหน่งบนพื้นโลก (Global Positioning System: GPS) ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มากในการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 และยังคงมีการนำมาใช้อย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน (Heywood et al., 1998) GPS เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการเก็บตำแหน่งพิกัดเนื่องจากข้อมูลที่ได้สามารถนำเข้าสู่ฐานข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และเมื่อนำมาเข้าสู่ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์แล้ว ทำให้สามารถเชื่อมโยงข้อมูลที่ไม่ใช่ข้อมูลเชิงพื้นที่ได้ (Spencer et al., 2003) แนวความคิดในการพัฒนา

รหัสไปรษณีย์ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในประเทศไทยมากขึ้นตามหลักวิชาการทางภูมิศาสตร์ ดังที่ได้ทบทวนเอกสารมาข้างต้น ทำให้มีการลงพื้นที่ศึกษาและพบว่าได้มีความพยายาม นำเอาเทคโนโลยีดังกล่าวมาช่วยในคัดแยกและการนำจ่าย กล่าวคือมีพนักงานนำจ่ายของ ไปรษณีย์อำเภอวัง จังหวัดกระบี่ ได้นำเอา GPS มาเป็นเครื่องมือช่วยในการเก็บข้อมูล ของบ้านเรือน และเส้นทางการนำจ่าย ซึ่งจุดเริ่มต้นนั้นมาจากโจทย์ที่ได้รับจาก ผู้บังคับบัญชา เพื่อแก้ไขปัญหาการนำจ่าย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการลาออกของพนักงานนำ จ่าย ปัญหาการไม่รู้เลขที่บ้าน ปัญหาการไม่มีแผนที่ที่เป็นมาตรฐาน ฯลฯ โดยเมื่อ แรกเริ่มนั้นเพื่อแก้ปัญหาการนำจ่ายในพื้นที่อำเภอปลายพระยา และอำเภอเมือง ก่อนที่จะ นำมาใช้ที่สำนักงานไปรษณีย์อำเภอวัง ตามลำดับ ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นวิธีที่ง่ายและ สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพระดับหนึ่ง มีการนำเข้าสู่ข้อมูลโดยใช้ระบบสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ โดยใช้ Quantum GIS (QGIS) ซึ่งเป็นโปรแกรมประเภทซอฟต์แวร์รหัสเปิด นับได้ว่ามีความพยายามมากในการเก็บข้อมูลโดยใช้ GPS และใช้ QGIS มาช่วยในการ ลงพิกัดบ้านเรือน และพลอตเส้นทางการนำจ่ายในพื้นที่ไปรษณีย์อำเภอวัง ซึ่งแผนที่ที่ได้ สามารถนำมาใช้ในงานนำจ่ายได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้เพื่อช่วยในการจัดเรียง จุดหมายในพื้นที่ด้านจ่าย อย่างไรก็ตามวิธีการนี้เป็นวิธีการของส่วนบุคคลซึ่งเป็นพนักงาน นำจ่ายเพียงรายเดียว ไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นระบบ สำหรับการเชื่อมขมผ่ายจัดระบบ บริการ บริษัทไปรษณีย์ไทยพบว่าการทำแผนที่ด้านจ่ายอยู่บ้างและส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ กรุงเทพมหานคร สำหรับที่ทำการไปรษณีย์ส่วนใหญ่แล้วยังใช้แผนที่กระดาษที่ทำด้วยมือ เป็นคู่มือของพนักงานนำจ่าย การพัฒนาเพื่อให้รหัสไปรษณีย์มีประโยชน์ใช้สอยที่มากขึ้น เช่นต่างประเทศ จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบบนฐานข้อมูลสารสนเทศทาง ภูมิศาสตร์ต่อไป

บทสรุป

รหัสไปรษณีย์ในประเทศที่พัฒนาแล้วมีความละเอียดสูง ครอบคลุมพื้นที่ขนาดเล็กและ มีพิกัดกำกับ มีการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากรหัสไปรษณีย์อย่างกว้างขวางในหลายๆด้าน ในขณะที่รหัสไปรษณีย์ของไทยนั้นมีความละเอียดน้อย นอกจากนั้นแต่ละรหัสครอบคลุม พื้นที่ที่มีขนาดใหญ่มาก การใช้งานเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์เดียวคือใช้เพื่อการคัดแยก จุดหมายในการจัดส่งไปยังจุดหมายปลายทางเท่านั้น หากประเทศไทยมีการพัฒนา รหัสไปรษณีย์ความละเอียดสูงอย่างเป็นระบบและมีฐานข้อมูลที่ดี แต่ละหน่วยครอบคลุม พื้นที่ที่มีขนาดเล็กลง จะช่วยให้การคัดแยกเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น และหากนำเอาเครื่องคัด แยกมาช่วย ก็จะทำให้ทำงานได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังสามารถนำเอาหน่วย พื้นที่ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับงานด้านอื่นๆได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย ทั้งนี้แต่ละหน่วย พื้นที่ที่จะต้องพิกัดทางภูมิศาสตร์กำกับ โดยพิกัดของแต่ละรหัสไปรษณีย์ ก็คือตำแหน่งที่ เป็น Postcode Centroid ซึ่งก็หมายถึงจุดศูนย์กลางของรหัสไปรษณีย์นั้นๆ โดยใช้ระบบ สารสนเทศภูมิศาสตร์ นั้นหมายความว่าหนึ่งรหัสไปรษณีย์จะมีตำแหน่งอ้างอิงเพียงหนึ่ง ตำแหน่งเท่านั้น ประโยชน์ของข้อมูลพิกัดทางภูมิศาสตร์นั้นเมื่อนำเข้าสู่ระบบสารสนเทศ ภูมิศาสตร์แล้ว สามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลอื่นๆที่ไม่ใช่ข้อมูลเชิงพื้นที่ได้ ซึ่งหาก

รหัสไปรษณีย์รายละเอียดสูงที่กำหนดขึ้นมาใหม่นี้มีพิทักดักกับอยู่ก็จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานด้านอื่นๆได้อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุข การทำสำมะโนประชากร การสำรวจ การตลาด การธนาคารและประกันภัย กิจกรรมตำรวจในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม หรือแม้กระทั่งในเรื่องของความมั่นคง ฯลฯ

เชิงอรรถ

¹ บทความชิ้นนี้เป็นบทความวิชาการ มีจุดประสงค์เพื่อทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับรหัสไปรษณีย์และระบบไปรษณีย์ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์เบื้องต้นนี้ไปปรับใช้ในโครงการวิจัยเรื่อง “การกำหนดรหัสไปรษณีย์ไทยความละเอียดสูงเพื่อการติดตามความเป็นธรรมทางสุขภาพ” ให้ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป ในการนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และ บริษัทไปรษณีย์ไทยที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลต่างๆด้วยดีตลอดมา

References

- Bondonio, D. and Greenbaum, R. T. (2007). Do Local Tax Incentives Affect Economic Growth? What Mean Impacts Miss in the Analysis of Enterprise Zone Policies. *Regional Science and Urban Economics*, 37: 121-136.
- Bow, C. J., Waters, N. M., Faris, P. D., Seidel, J. E., Galbraith, P. D., Khudtson, M. L. and Ghali, W. A. (2004). Accuracy of City Postal Code Coordinates as a Proxy for Location of Residence. *International Journal of Health Geographics*, 3 (5): 1-9.
- Cooper, R. A., Cooper, M. A., McGinley, E. L., Fan, X. and Rosenthal, J.T. (2012). Poverty, Wealth, and Health Care Utilization: A Geographic Assessment. *Journal of Urban Health*, 89 (5): 828-47.
- Gaskin, D. J., Dinwiddie, G. Y., Chan, K. S., and McCleary, R. R. (2012). Residential Segregation and the Availability of Primary Care Physicians. *Health Services Research*, 47 (6): 2353-2376.
- Goltsman, D., Li, Z., Bruce, E. and Maitz, P.K.M. (2014). Geospatial and Epidemiological Analysis of Severe Burns in New South Wales by Residential Postcodes. *Burn*, 40 (4): 670-682.
- Hanewald, K., and Sherris, M. (2013). Postcode-Level House Price Models for Banking and Insurance Applications. *Economic Record*, 89 (286): 411-425.
- Heywood, I., Cornelius, S. and Carver, S. (1998). *An Introduction to Geographical Information Systems*. Harlow, UK: Addison Wesley Longman.
- Kongmuang, C. (2006). *Modelling Crime: A Spatial Microsimulation Approach* (PhD Thesis). School of Geography, University of Leeds, UK.
- Krieger, N., Waterman, P., Chen, J. T., Soobader, M., Subramanian, S. V. and Carson, R. (2002). Zip Code Caveat: Bias Due to Spatiotemporal Mismatches between ZIP Codes and US Census-Defined Geographi Areas-The Public Health Disparities Geocoding Project. *American Journal of Public Health: Research and Practice*, 92 (7): 1101-1102.

- Kuzych, I. (2002, February 3). The World's First Postal Code. *The Ukrainian Weekly*. Retrieved from http://ukrweekly.com/archive/2002/The_Ukrainian_Weekly_2002-05.pdf.
- Lu, X., Lessner, L., and Carpenter, D. (2014). Association Between Discharge Rate for Female Breast Cancer and Residence in a Zip Code Containing Hazardous Waste Sites. *Environmental Research*, 134: 375-381.
- Misra, K., Goggins, K., Matte, A., and Lewis, A. E. (2014). Understanding Teen Mothers: A Zip Code Analysis. *The American Economist*, 59 (1): 52-69.
- Payne, Rupert A. and Maxwell, S. Rj. (2009). Deprivation-Based Risk Scores: The Re-emergence of Postcode Prescribing in the UK?. *Journal of cardiovascular medicine (Hagerstown, Md.)*, 10 (2): 157-160.
- Pfeffer, K., Deurloo, M. C., and Veldhuizen, E. M. (2012). Visualising Postcode Data for Urban Analysis and Planning: The Amsterdam City Monitor. *Area*, 44 (3): 326-335.
- Raknes, G. and Hunskaar, S. (2014). Method Paper- Distance and Travel Time to Casualty Clinic in Norway Based on Crowdsourced Postcode Coordinates: A Comparison with Other Methods. *PLOS ONE*, 9 (2): 1-8.
- Raper, J. F., Rhind, D. W., and Shepherd, J. W. (1992). *Postcodes: The New Geography*. Essex: Longman Group.
- Read, T. and Oldfield, D. (1995). Local Crime Analysis. *Police Research Group: Crime Detection and Prevention Series*, 65. Retrieved from <http://library.college.police.uk/docs/hopolicers/fcdps65.pdf>.
- Roeder, A. (2014). Zip Code Better Predictor of Health than Genetic Code. *Harvard T.H. Chan School of Public Health News*. Retrieved from <https://www.hsph.harvard.edu/news/features/zip-code-better-predictor-of-health-than-genetic-code/>
- Schwartz, B., and Hirsch, A. (2015, September 16). The Key to Your Health Could be in Your ZIP Code. *The Conversation*. Retrieved from <http://theconversation.com/the-key-to-your-health-could-be-in-your-zip-code-46304>
- Spencer, J., Frizzelle, B.G., Page, P. H., and Vogler, J. B. (2003). *Global Positioning System: A Field Guide for the Social Sciences*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Velu, C. M. and Vivekanandan, P. (2010). Automatic Letter Sorting for Indian Postal Address Recognition System Based on PIN Codes. *Georgian Electronic Scientific Journal: Computer Science and Telecommunications*, 2 (25): 54-65.
- Withnell, A. (2014, April 22). Royal Mail Postcode 40th Anniversary: Study Reveals What Your Postcode Says about You. *Independent*, Retrieved from <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/royal-mail-postcode-40th-anniversary-study-reveals-what-your-postcode-says-about-you-9274139.html>